

Єрмоленко І. І.,
старший викладач кафедри німецької та романської філології
Херсонського державного університету

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАГМАТИЧНОГО НАМІРУ АВТОРА В ЗАГОЛОВКУ НОВЕЛИ ДАНІЕЛЯ ПЕННАКА “DES CHRÉTIENS ET DES MAURES”

Анотація. Статтю присвячено інтерпретації заголовка детективної новели Данієля Пеннака “Des chrétiens et des Maures”. Заголовок займає сильну позицію в тексті й виконує важливу номінативну й тематизуючу функції в його змістовій структурі. Залежно від лексичного значення іменників, констатуємо декілька варіантів інтерпретації смислу заголовка “Des chrétiens et des Maures”. Його амбівалентність полягає в тому, що лексеми, які входять до його складу, можна інтерпретувати як окремо, так і як єдине ціле. Окрім смислу, експлікованого в тексті, заголовок “Des chrétiens et des Maures” містить також імпліцитний смисл, який читач може осягнути ретроспективно, після прочитання тексту.

Ключові слова: сильні позиції, заголовок, інтерпретація тексту, прагматичний намір автора.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавства особлива увага приділяється мовній організації художнього тексту, його індивідуальності, багатозначності, унікальності форми та варіативності. Елементи структури постмодерністичних детективних текстів сучасних письменників, таких як французький автор Данієль Пеннак, залишаються цікавим об'єктом мовознавчого дослідження, оскільки детектив постійно видозмінюється та еволюціонує відповідно до змін у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні лінгвістичні розвідки засвідчують, що особливе місце в семантико-стилістичній структурі тексту, в його композиції посідають так звані «сильні позиції» [1; 2; 3]. Утім, незважаючи на інтерес науковців до детективних текстів Данієля Пеннака, не досліджено окремі заголовки його творів, які характеризуються особливою семантичною неоднозначністю. Яскравим прикладом із погляду інтерпретації тексту вбачаємо новелу “Des chrétiens et des Maures” («Християни і маври»).

Мета статті – виявлення специфіки реалізації прагматичного наміру автора в заголовку детективної новели Данієля Пеннака “Des chrétiens et des Maures”.

Виклад основного матеріалу. Ефективним засобом затримати увагу читача на важливих за значенням моментах і комбінаторних прирошеннях смислу є розміщення їх у сильну позицію, тобто на таке місце в тексті, де вони психологічно особливо помітні [1, с. 47]. Такими сильними позиціями є заголовок, початок і кінець твору. Правильне розуміння смислу тексту не може бути досягнуте внаслідок простого поєднання смислів його компонентів [2, с. 9], оскільки зв'язок між ними є набагато складнішим і позиція тих чи інших мовних одиниць у реченні певним чином впливає на їх значення. Важливі елементи змісту, винесені в заголовок, на початок і кінець тексту, привертають особливу увагу адресата, роблять значний внесок у процес інтерпретації твору.

Заголовок є першим знаком художнього твору, займаючи сильну позицію в тексті, і виконує важливу номінативну й тематизуючу функції в його змістовій структурі, називаючи об'єкт (текст) за однією з його ознак – темою. Заголовки зазвичай розміщуються на палітурці книги поряд з ілюстраціями. Проте, хоча заголовок і є матеріально відчуженим від тексту, він органічно входить до його структури, активізуючи такі текстові категорії, як інформативність, модальність, завершеність, зв'язність, прагматичність, перспекцію й ретроспекцію [3, с. 90]. Він функціонує окремо від тексту як його повноправний представник, і завдання заголовка полягає в тому, щоб привернути увагу читача, зацікавити його сприйняттям наступної інформації, сформувавши в адресата настанову на прочитання твору. Заголовок коротко відображає зміст тексту, його ідею і спрямовує адресата на адекватне сприйняття текстового матеріалу. Заголовок художнього твору відзначається значним інформаційним зарядом, що орієнтує читача в процесі сприйняття текстової інформації і сприяє її подальшому осмисленню.

Основний прагматичний зміст заголовка полягає в тому, щоб установити контакт із адресатом. Водночас заголовок актуалізує найрелевантнішу інформацію повідомлення, виконуючи інформативну, інтригуючу, оцінну функції. Отже, прагматичність заголовка зумовлюється декількома факторами, а саме: його орієнтацією на подальший текст (перспекція), автоцентричністю (реалізація інтенцій автора) й антропоцентричністю (орієнтація на адресата). У своїй сукупності вони перетворюють заголовок на засіб прагматичного впливу і сприяють процесові інтерпретації цілого тексту.

Заголовок детективної новели Данієля Пеннака “Des chrétiens et des Maures” містить опорний елемент ХТО або ЩО, залежно від лексичного значення іменників, що сприяє виникненню як мінімум двох варіантів інтерпретації смислу заголовка. Іменник *chrétien* adj. et n.m. – “quelqu'un qui a la foi en Jésus-Christ et qui a reçu le baptême” [4] – має значення людини, яка сповідує християнську віру. Іменник *Maure* adj. et n. – “de la Mauritanie ancienne; du Maghreb” [4] – позначає людину, яка походить зі стародавньої Мавританії, з Магрибу. Традиційно маврами називали мусульман із північно-західної Африки, які завойовували Іспанію у VIII ст., проте зараз цей термін також уживається для позначення людини, яка належить до мусульманської віри. Отже, якщо трактувати лексеми заголовку в їх прямому значенні, доходимо висновку, що заголовок “Des chrétiens et des Maures” містить опорний елемент ХТО. Обізнаний читач, який володіє пресупозицією щодо історичного значення слова *des Maures*, а також знайомий із попередніми творами детективного циклу Данієля Пеннака, може припустити, що в детективі йтиметься про людей, які належать до різних віросповідань, а

саме тих, які сповідують християнство, і тих, які сповідують іслам. З огляду на те, що основні персонажі попередніх романів Д. Пеннака дійсно сповідують означені релігії й мусульмани є вихідцями саме з Північної Африки, про що постійно нагадується в тексті детективів, виявляється, що заголовок не несе нової інформації для читача, а отже, не надає підстав для припущень щодо конкретного можливого розвитку сюжету новели, продукуючи безмежну кількість інтерпретацій.

Амбівалентність заголовку “Des chrétiens et des Maures” полягає в тому, що лексеми, які входять до його складу, можна інтерпретувати як окремо, так і як єдине ціле. Словосполучення “Des chrétiens et des Maures” може виступати як опорний елемент ЩО, якщо припустити, що воно позначає назву фестивалю в Іспанії, який проводиться на честь битв між християнами й маврами під час періоду Реконкісти. У цьому разі іменники *chrétiens* і *Maures* становлять двочленну опозицію контекстуальних комплементарних антонімів, оскільки актуалізується історичне значення іменника *Maure* adj. et n.m. – “nom attribué aux Sarrasins qui soumièrent l’Espagne” [4], а отже, належність до однієї групи людей виключає одночасну належність до іншої групи, з огляду на те що вони є сторонами, які воюють між собою. При цьому сполучник *et* актуалізує значення опозиції: *et* conj. de coordination – “marque une opposition” [4]. Контекстуальна антонімія, яка виникає при такій інтерпретації, актуалізує мотив протистояння між двома соціальними групами, який, однак, не реалізується в тексті й тому може ввести в оману очікування читача, що вносить ігровий елемент у процес прочитання й інтерпретації тексту детективу.

Словосполучення *Des chrétiens et des Maures* також є французьким еквівалентом назви іспанської та латиноамериканської страви *Moros* у *Cristianos*, яку готують з рису й чорних бобів. Відповідно до кольору шкіри білий рис символізує християн, а чорні боби – маврів. Цю страву традиційно готують в Іспанії під час фестивалю *Moros* у *Cristianos* [4].

Отже, перед прочитанням тексту заголовка може трактуватися по-різному. Також у самому тексті твору підтримується інтрига щодо інтерпретації заголовка. Словосполучення іспанською мовою “*Cristianos y Moros*” уперше з’являється на сторінці 49 у репліці загадкового персонажа твору, який у несвідомому стані вигукує його після прийому їжі:

[...] *quelques minutes après le gavage; en un hurlement – toujours le même – poussé au coude de la rage:*

– *Cristianos y Moros* [5, с. 49]!

Відзначимо, що це словосполучення виділяється в тексті графічно за допомогою збільшеного шрифту й розрідженого інтервалу між буквеними символами. Так підкреслюється значущість виділених лексем для розуміння задуму автора. При цьому інтерпретація слів персонажа залишається для головних персонажів загадкою:

– *Qu’est-ce que ça veut dire?*

– *Des chrétiens et des Maures! traduit Thérèse.*

– *Des “Maures”?*

– *Des Arabes, précisa Thérèse.*

– *C’est de l’anglais?*

– *De l’espagnol, corrigea Thérèse* [ibid., 49].

У наведеному сегменті Тереза надає переклад іспанським словам, проте їх істинне значення залишається інтригою. Однак добре обізнаний читач може сприйняти наведене словосполучення як назву страви завдяки тому, що в тексті відзна-

чається, що персонаж вигукує *Cristianos y Moros* щоразу після прийому їжі:

Et après chaque repas, toujours ce leitmotiv, au volume sonore incomparable:

“*Cristianos y Moros!*” [ibid., 50].

У фрагменті вжито лексеми *repas* n.m., яка актуалізує значення прийому їжі – “1) ration, quantité d’aliments pris en une fois, selon un rythme régulier, pour assurer sa vie; 2) action de se nourrir en absorbant cette ration” [4], тим самим асоціюючи словосполучення *Cristianos y Moros* із їжею, а отже, надаючи можливість обізнаному читачеві, який володіє фоновими знаннями щодо іспанської та/або латиноамериканської кухні, здогадатись про значення словосполучення в цьому контексті.

Відмітимо, що, окрім графічного виділення в тексті, автор звертає увагу читача на значущість словосполучення *Cristianos y Moros* за допомогою лексеми *leitmotiv* n.m. – “idée, formule qui revient de façon constante (dans une œuvre littéraire, un discours de propagande ou de politique) avec une valeur symbolique et pour exprimer une préoccupation dominante” [4]. У такий спосіб фокусується увага читача на цьому словосполученні, яке має особливе значення для інтерпретації прагматичного задуму автора, і підтримується інтрига стосовно розуміння його смислу.

Розв’язка інтриги щодо значення заголовка приходить несподівано, коли лікар, раптово почувши вигуки персонажа, пояснює Малосенам, що *Cristianos y Moros* – це назва страви:

– *C’est le nom d’un plat, répondit Planche à Voile. Un plat latino. Ils sont des millions à bouffer ça, là-bas. Du riz blanc et des haricots noirs: Cristianos y Moros* [ibid., 62].

У репліці наводиться пояснення значення загадкового вигуку як назви латиноамериканської страви, яка є популярною там, звідки походить персонаж. Це дає можливість читачеві зрозуміти смисл заголовка. Проте багаторазове повторення заголовка в тексті, його графічне виділення, вживання словосполучення із заголовка в тексті засобами іншої мови (іспанської), а також інтрига, пов’язана з нерозумінням смислу іспанського словосполучення персонажами детективу, яка становить частину основної детективної інтриги твору, привертає особливу увагу читача й надає привід для ширшого трактування словосполучення *Des chrétiens et des Maures*, а не тільки виключно як назви кулінарної страви.

У детективах Д. Пеннака описує епізоди із життя звичайних жителів Паризького мультиетнічного й мультикультурного кварталу Бельвіль, головні герої належать до різних етнічних і релігійних груп, а саме у творі “*Des chrétiens et des Maures*” постають французи, араби, євреї, які гармонійно співіснують і допомагають один одному, виступаючи як група близьких людей. У цьому детективі, а також у попередніх романах циклу автор використовує лексеми *tribu* n.f. – “groupe de personnes partageant les mêmes intérêts, les mêmes opinions” [6]; fam. *Groupe assez nombreux et, en particulier, famille dont les membres se tiennent de près, suivent des règles communes*” [4] замість лексеми *famille* n.f. – “ensemble des personnes unies par un lien de parenté ou d’alliance” [4] – для позначення сім’ї Малосенів. Різниця між двома лексемами, зокрема, полягає в компоненті значення спорідненості інтересів, поглядів (les mêmes intérêts, les mêmes opinions), близькості (se tiennent de près) між членами соціальної групи. Тим самим підкреслюється особливість стосунків між людьми, які спираються не тільки на біологічну спорідненість, а й на духовний зв’язок. І саме такий тип відносин між персонажами Д. Пеннака поширюється на людей

з іншою національною та релігійною належністю. Тому вважаємо доречним зауважити, що заголовок “Des chrétiens et des Maures”, окрім смислу, експлікованого в тексті, містить також імпліцитний смисл, який читач може осягнути ретроспективно, після прочитання тексту, і який полягає у зверненні уваги читача на стосунки між персонажами детективу, які належать до різних етнічних і релігійних груп, проте пов’язані спільністю світогляду, доброзичливим ставленням один до одного та які гармонійно співіснують у художньому просторі детективів Д. Пеннака. У цьому разі сполучник *et conj. de coordination* актуалізує значення зв’язку – “une liaison entre deux mots, deux groupes de mots ou deux propositions (généralement une adjonction ou une succession immédiate)” [4].

Висновки. Отже, заголовку детективної новели “Des chrétiens et des Maures” Даниеля Пеннака притаманна семантична неоднозначність, яка сприяє виникненню інтриги й зацікавленості читача. Повністю зрозуміти смисл заголовка та прагматичний намір автора адресат може тільки ретроспективним шляхом. Глибина осягнення смислу цього й інших заголовків детективних текстів Даниеля Пеннака залежить від рівня обізнаності й підготовленості читача.

Перспектива подальших досліджень убачається в мовознавчому аналізі структурних елементів французьких художніх текстів постмодерністичної парадигми.

Література:

1. Арнольд И.В. Семантика, стилистика, интертекстуальность. Москва: Либроком, 2010. 200 с.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. 5-е изд. Москва: КомКнига, 2007. 144 с.
3. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. Вінниця: Нова книга, 2004. 272 с.
4. Dictionnaire Larousse: définitions, expressions, synonymes & antonymes, difficultés, citations. URL: http://www.lexilogos.com/francais_langue_dictionnaires.htm.
5. Pennac D. Des Chrétiens et des Maures. P.: Ed. Gallimard, 1996. 92 p.
6. Dictionnaire Electronique des Synonymes (DES). URL: <http://www.crisco.unicaen.fr/des>.

Ермоленко И. И. Реализация прагматического намерения автора в заголовке новеллы Даниэля Пеннака “Des chrétiens et des Maures”

Аннотация. Статья посвящена интерпретации заголовка детективной новеллы Даниэля Пеннака “Des chrétiens et des Maures”. Заголовок занимает сильную позицию в тексте и выполняет важную номинативную и тематизирующую функции в его содержательной структуре. В зависимости от лексического значения существительных, констатируем несколько вариантов интерпретации смысла заголовка “Des chrétiens et des Maures”. Его амбивалентность заключается в том, что лексемы, которые входят в его состав, можно интерпретировать как отдельно, так и как единое целое. Кроме смысла, эксплицированного в тексте, заголовок “Des chrétiens et des Maures” содержит также имплицитный смысл, который читатель может понять ретроспективно, после прочтения текста.

Ключевые слова: сильные позиции, заголовок, интерпретация текста, прагматическое намерение автора.

Yermolenko I. Realization of the pragmatic intentions of the author in the title of the Daniel Pennac’s short story “Des chrétiens et des Maures”

Summary. The article has been devoted to the interpretation of the title of the detective short story by Daniel Pennac “Des chrétiens et des Maures”. The title takes a strong position in the text and performs an important nominative and subjecting function in its content structure. Depending on the lexical meaning of nouns, we state several options for interpreting the meaning of the title “Des chrétiens et des Maures”. Its ambivalence lies in the fact that the lexemes that are included in its composition can be interpreted both separately and as a whole. In addition to the meaning explicated in the text, the title “Des chrétiens et des Maures” also contains the implicit meaning, which can be understood by the reader retrospectively after reading the text.

Key words: strong positions, title, text interpretation, pragmatic intention of the author.